
L'AGRICULTURA INTENSIVA AL MARESME. UN MODEL D'AGRICULTURA PERIURBANA A TEMPS PARCIAL

X. Paunero*
M. Domènech*

RESUM

Explicar les tendències recents a les petites explotacions intensives i la seva relació amb la resta de l'agricultura requereix una metodologia de treball d'apropament a la realitat pagesa.

L'àrea d'anàlisi, la comarca del Maresme, fa més d'un segle que experimenta la major intensitat agrícola de Catalunya, tot i que ha anat canviant d'especialització a mesura que les tècniques de conreu evolucionaven.

Les explotacions hortícoles, el cultiu del maduixot, o fraga, i la flor tallada i ornamental constitueixen aquest ampli ventall d'especialitzacions productives connectades amb el mercat urbà. Tot i així, l'ingrés del país a la CEE representarà un canvi fonamental per a la petita producció pagesa.

MOTS CLAU: comarca del Maresme, agricultura periurbana, agricultura a temps parcial, explotació familiar, agricultura intensiva.

RESUMEN

Explicar los cambios que se producen en las pequeñas explotaciones intensivas, así como su relación con el conjunto del sistema agrícola, requiere una metodología de trabajo de acercamiento a dicha realidad campesina.

La comarca del Maresme, área de cobertura de la muestra, hace ya más de un siglo que soporta la mayor intensidad agrícola de Cataluña a pesar de que, en algunos casos, ha ido cambiando de especializaciones a medida que evolucionaban las técnicas de cultivo.

* Xavier Paunero, geògraf i economista; Maite Domènech, enginyera tècnica agrícola. Universitat de Girona Unitat de Geografia. Pl. Ferrater Mora, 2. 17071 Girona.

Las explotaciones hortícolas, el cultivo del fresón y la flor cortada y ornamental configuran este abanico de especializaciones productivas conectadas con el mercado urbano. No obstante, el ingreso del país en la CEE representará, sin duda, un cambio fundamental para la pequeña explotación familiar.

PALABRAS CLAVE: comarca del Maresme, agricultura periurbana, agricultura a tiempo parcial, explotación familiar, agricultura intensiva.

ABSTRACT

In order to know tendencies in small agricultural business and their relations with agribusiness system, urge to use a methodological approaching close to farmers.

Since last century, the Maresme region has been one of the most intensive agricultural areas of Catalonia, although their vast shift by technological change in irrigation systems.

Horticultural, strawberries and flowers productions are the most significant specializations connected with urban markets. European market, since Spain join to EEC, plays a new essential parameter for small agricultural business.

KEY WORDS: Maresme region, periurban agriculture, part-time farming, family farms, intensive agriculture.

1. INTRODUCCIÓ

Aquest projecte va néixer de la iniciativa de la secció de Geografia Humana de la Universitat d'Eichstätt (Alemanya) i el departament homònim de la Universitat Autònoma de Barcelona.

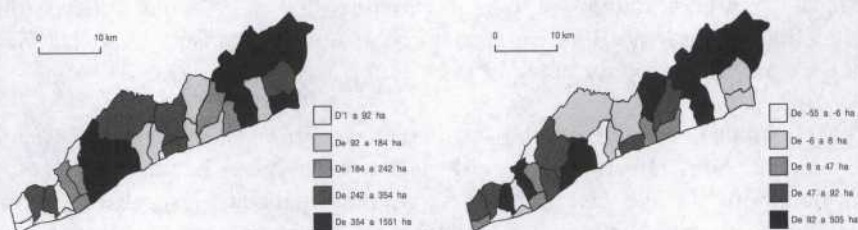
El treball va consistir en l'obtenció d'una sèrie de dades dinàmiques sobre el territori (entre 1980 i 1990) per tal de conèixer l'evolució de l'estructura de l'explotació agrària mediterrània, utilitzant el mateix qüestionari de forma simultània a la regió de Múrcia, el sud de França i Catalunya, per tal de fer-ne una anàlisi comparada.

El treball de camp va consistir a explicar als titulars de les explotacions els objectius de la nostra investigació, com també les preguntes concretes, i a efectuar la recollida i verificació posterior dels qüestionaris un cop

complimentats, fins a un total de 151 enquestes. En alguns casos, la totalitat del procés es va efectuar de forma simultània i directa. D'altra banda, volem destacar que, per la nostra experiència professional directa, existeix un coneixement a fons de bona part de les explotacions analitzades, per la qual cosa les possibles esbiaixades resultants són mínimes.

La major part de les àrees considerades per l'article són de la comarca del Maresme i corresponen a una àmplia franja regada; fan referència als tres tipus de conreu intensiu dominant a la zona: hortalisses, flor (tallada i ornamental) i maduixes (maduixots o, més ben dit, fragues), tenint en compte que el valor de la producció agrícola comarcal (Rosés, 1989) es configura per aquest ordre, i dóna lloc a tres àrees dominants de conreu (mapes 3, 4 i 5), o àmbit de cobertura de l'enquesta. Els municipis corresponents a les entrevistes concretes es poden veure en un altre gràfic (mapa 2). La resta de mapes fan referència a la incidència d'algunes d'aquestes tipologies agrícoles al conjunt comarcal del Maresme.

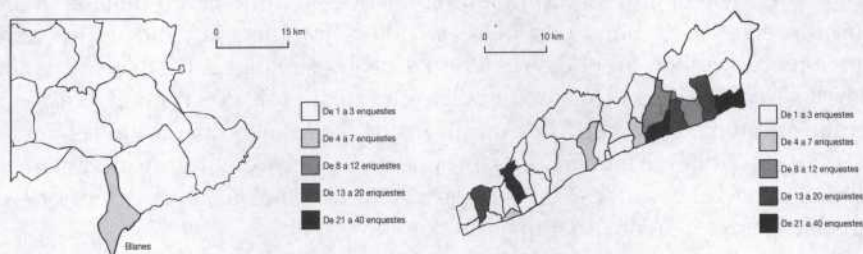
Cal destacar que, del conjunt de les entrevistes, el 4 % no correspon al Maresme sinó al municipi de Blanes, dins la comarca de la Selva. Per comoditat, i tenint en compte les característiques diferents de les explotacions, hem desglossat el conjunt en les tres tipologies bàsiques existents, tant des del punt de vista agrícola com geogràfic (pel fet que són àrees diferenciades).

MAPA 1. Font: Ministeri d'Agricultura. Elaboració pròpia.

1.1. El Maresme: superfície conreada, 1986.

1.2. El Maresme: variació de la superfície de regadiu, 1973-86.

MAPA 2. Cobertura de la mostra. Total d'enquestes. Elaboració pròpia.

2.1. La Selva.

2.2. El Maresme.

2. SITUACIÓ ACTUAL

L'agricultura del Maresme, en aquests moments, es caracteritza pel fet de no tenir una clara perspectiva de futur. La proximitat de l'àrea metropolitana de Barcelona fa que la superfície urbanitzable creixi en detriment del sòl agrícola, i que es configuri una tipologia agrària de caràcter periurbà. Concretament, podem trobar aquesta estructura entre Premià de Mar i Mataró, ja que part de les finques d'aquests municipis resten envoltades d'edificacions, i mancades d'insolació suficient, en molts casos, per causa dels edificis propers. La franja costanera des de Calella fins a Blanes, ja dins de la comarca de la Selva, té quasi tota la primera línia de mar urbanitzada per tot un seguit de segones residències consolidades en càmtings, apartaments i torres, com també alguns hotels, en disputa per l'ocupació d'un sòl molt escàs. Cal que recordem que el Maresme, concretament alguns dels municipis analitzats, ha enregistrat, al llarg del darrer decenni, el major increment relatiu de població immigrada extracomunitària de l'Estat, fonamentalment en homes ocupats en feines agrícoles de temporada.

Les àrees on es conrea el maduixot (fraga) –pobles d'interior, a excepció de Sant Pol de Mar i Calella de la Costa– no tenen una forta pressió turística, però presenten un augment de nova classificació del sòl en zona industrial i urbanitzacions amb plans urbanístics poc definits (Emmi & Santigosa, 1991). L'autovia de peatge prevista de Mataró a Palafròlles parteix moltes finques agrícoles i altres desapareixen. Aquesta construcció ocasionarà una especulació important del sòl i la creació d'àrees de serveis.

Tota la problemàtica fins ara exposada dóna lloc a casos concrets d'especulació del terreny agrícola de la comarca, però hi ha altres factors importants que afecten els tres sectors agrícoles analitzats: flor tallada, horta i maduixot, i en condicionen la continuïtat, com ara la manca d'organització adient dels diferents sectors, problemes de conreu quant a qualitat, malalties parasitàries i altres.

En general, el Maresme té una distribució agrícola en petites finques molt disperses. Una bona part dels agricultors, propietaris o no de les terres de conreu, es troben en el cas de tenir parcel·les situades a localitats pròximes o molt disperses dins el mateix municipi, la qual cosa dóna lloc a ocasionals pèrdues de temps innecessàries i a un major ús de maquinària i eines agrícoles que, en principi, genera una productivitat del treball considerablement inferior a la d'altres àrees, com la província de Huelva, amb extensions de parcel·les sensiblement superiors.

Des del punt de vista morfològic, ens trobem amb sòls sorrencosos amb escassa capacitat de retenció d'elements minerals. Les diferents aportacions de matèria orgànica fan possible la retenció, però continuen havent-hi

moltes pèrdues per percolació i lixiviació. De manera particular, a dins dels hivernacles el fet que l'aigua de la pluja no renti els sòls comporta acumulacions de sals de magnesi i sodi provinents de les aigües de reg (sobretot als sectors de la flor tallada i gran part de l'horta).

Així mateix, a moltes de les finques s'acostuma a reomplir el sòl amb terra sorrencosa, malgrat que de granulometria més grossa. Aquests terrenys tenen encara menys capacitat de retenció líquida, i són els més pobres en matèria orgànica i elements minerals com el potassi i la calç, principalment solubles, i també en extractants. Aquesta pràctica cultural permet facilitar les feines de treball de sòl i millorar el desenvolupament de les arrels.

Pel fet de treballar en sòls pobres en matèria orgànica, s'han fet i es continuen fent aportacions exagerades de fems i humitats solubles, fet que comporta un augment de nitrogen i fòsfor, que normalment originen un bloqueig de calci. Aquest darrer és un element bàsic per donar consistència a les parets cel·lulars de la planta. La relació entre els anteriors elements és bàsica per poder combatre les malalties de tipus criptogàmic, tan corrents en tots els conreus i principalment dins els hivernacles i túnels, per la manca de ventilació i acumulació d'humitat. Les malalties, les plagues, els atacs de virus, el monocultiu i la repetició dels mateixos conreus dins una mateixa parcel·la són la constant problemàtica als tres sectors estudiats, que, en un grau més o menys gran, repercuteix sobre la qualitat dels productes.

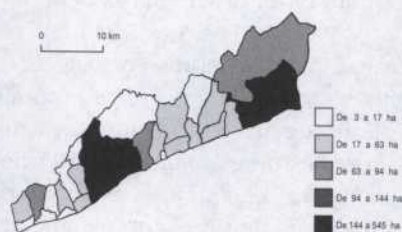
La qualitat de l'aigua de reg no es pot considerar òptima, especialment a la zona de flor tallada, i comporta problemes a l'hora de practicar sistemes de fertirrigació. Fertirrigació que, d'altra banda, resulta bàsica per a l'obtenció de collites d'alta qualitat: és indispensable nodrir la planta en el moment adient i amb les tècniques de nutrició correctes. Treballar amb aigües d'alts nivells de conductivitat genera problemes d'incorporació d'adobs a causa de l'aparició d'un fort increment de la salinitat.

Els hivernacles més tecnificats es poden trobar al sector de la flor tallada i ornamental, amb molta diferència respecte al maduixot i l'horta. La introducció de sistemes de reg localitzat resulta força habitual a tots els sectors, fins i tot a l'horta sense cobertura, tot i que, de fet, moltes parcel·les d'horta es continuen regant encara avui dia pel sistema tradicional en superfície.

Volem destacar, també, la necessitat d'ordenar el territori des del punt de vista legal (García Álvarez, 1988) en funció de la localització i com a àrea de subministrament als principals centres urbans i a Barcelona, com a gran àrea metropolitana de consum (Fournau & Gómez, 1988). També cal considerar tot el Maresme com una comarca receptora d'immigració africana, la majoria de la qual treballa a les especialitzacions analitzades (al llarg de tot l'any, i estacionalment amb més força).

2.1. Explotacions d'horta. Característiques

Dins el Maresme, l'àrea de predomini de l'horta és el delta del Tordera, seguit dels horts periurbans de Mataró. Del conjunt de les 51 enquestes realitzades, el 59 % correspon als principals municipis productors d'hortalisses, especialment a Malgrat, on destaca la producció de tomàquets, mongeta tendra, enciam, patata primerenca, ceba tendra i altres hortalisses. Es tracta de superfícies petites, que no han variat al llarg de la darrera dècada (una mitjana de 2,7 ha de SAU); el 16 % d'aquesta superfície es destina a hivernacles (mapa 3).

MAPA 3. El Maresme. Superfície d'horta, 1986.
Font: Ministeri d'Agricultura. Elaboració pròpia.

- La mitjana d'edat dels titulars és de 50 anys. Solament el 8 % declara que ha vist incrementat el seu nivell de renda agrària; el 76,6 % ha abaixat el seu poder adquisitiu i la resta s'ha mantingut més o menys igual. La continuïtat de les explotacions és clara en el 18 % dels casos i molt dubtosa a la resta.

- Un 30 % de les explotacions pot considerar-se agricultura a temps parcial (ATP), ja que reben altres ingressos aliens a l'explotació (provinents del turisme i els serveis en general i, en alguns casos, de la indústria, com a Blanes).

- La mecanització consisteix en tots els casos en un tractor i diversos motocultors (eina bàsica en aquesta modalitat de conreu), i tampoc no es tracta d'una activitat que es pugui combinar amb la ramaderia (solament en alguns casos es cria bestiar per al consum domèstic).

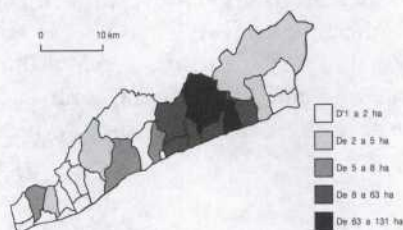
- La comercialització es fa majoritàriament mitjançant intermediaris de Mercabarna, que passen diàriament.

2.2. Explotacions de fraga. Característiques

La superfície de maduixot al Maresme va experimentar una forta expansió (200 ha entre 1981 i 1986); era la primera àrea de l'Estat fins a l'aparició de les grans finques de La Tierra Llana de Huelva, on la collita és, a més,

primerenca i gens esmicolada, com al Maresme. No obstant això, últimament fins i tot aquesta darrera àrea ha entrat en crisi de sobreproducció. D'aquí ve que la majoria de les explotacions (85 %) declari que darrerament el nivell d'ingressos agrícoles ha disminuït.

Pel que fa al cas que ens ocupa, les 50 enquestes realitzades han estat distribuïdes en 8 municipis, entre els quals destaquen Sant Pol i Arenys de Munt (on se n'han fet el 50 %). Un 27 % de les explotacions dedica, a més, una petita part (0,7 àrees de mitjana) a horta. Solament un 4 % dels entrevistats es dedica a la ramaderia en petita escala (mapa 4).

MAPA 4. El Maresme. Superfície de maduixes, 1986.

Font: Ministeri d'Agricultura. Elaboració pròpia.

- Es tracta de superfícies petites (3,5 ha de mitjana de SAU), el 36 % de les quals correspon a cultius coberts. La mecanització consisteix en un o diversos motocultors i algun tractor.

- La mitjana d'edat dels titulars és de 50 anys (alguns són nous propietaris que han entrat al sector de forma gradual al llarg de la darrera dècada). El 30 % dels casos correspon a explotacions familiars a temps parcial (ATP). Solament un 16 % dels titulars reconeix tenir una clara continuïtat familiar a l'explotació. Per a la resta és dubtosa, tenint en compte la situació actual del sector, i fins i tot és molt pessimista.

- El total de la collita es comercialitza en el 30 % dels casos mitjançant intermediaris; el 40 %, mitjançant la cooperativa; el 10 %, amb detallistes i, la resta, 20 %, combinant la venda directa i/o les modalitats anteriors.

2.3. Explotacions de flor. Característiques

El Maresme i la província de Cadis són dues grans àrees productores de flor tallada i ornamental. N'hi ha d'altres, com la Riviera italiana, les Canàries i, darrerament, Galícia o fins i tot Holanda, on és el mercat i les subhastes i des d'on es controla pràcticament tot el mercat mundial de la flor.

Els problemes del sector no ho són tant de producció com de comercialització. Tot i així, Catalunya es dedica fonamentalment al mercat de la flor de Barcelona i al de Vilassar de Mar. En aquest sentit, queda configurada com una àrea de producció ornamental de caràcter periurbà (a més de la proximitat a l'àrea metropolitana).

A Espanya hi ha gairebé 2.100 empreses, amb 3.400 ha, dedicades a aquesta activitat. Catalunya en té un 25 % aproximadament, 700 ha, majoritàriament al Maresme, en superfícies cobertes per ampliar la producció tot l'any.

Segons dades del Ministeri d'Agricultura i DARP, de la superfície dedicada a l'activitat al Maresme l'any 1986, el 60,3 % corresponia a clavell, el 9,5 %, a planta ornamental i el 4 %, a roses. A més d'altres com el gladiol, etc. Aquesta distribució està canviant darrerament, amb la introducció de grana, bulbs, gerberes i crisantems d'Holanda, que requereixen més inversió (mapa 5).

MAPA 5. El Maresme. Superfície de flor, 1986.
Font: Ministeri d'Agricultura. Elaboració pròpia.

- Dins la distribució de la dedicació de les explotacions de la mostra, el 20 % correspon a flor tallada; el 23 % a diversos: clavell, gladiol i horta; el 40 % a clavell i planta ornamental, i a roses, el 10 % restant (proporcions similars a les dedicacions actuals).

- Pel que fa a les explotacions enquestades, la mitjana d'edat dels propietaris era de 47 anys, el 36 % dels quals veu una clara continuïtat, tot i els problemes de comercialització existents. Solament el 10 % dels propietaris enquestats es dedica a agricultura a temps parcial (ATP).

- Són superfícies petites (2,8 ha de mitjana de SAU), el 50 % de les quals estan protegides (plàstics i, molt menys, vidre i túnels). La mecanització és bàsicament el motocultor i alguns tractors, en el cas d'explotacions més grans.

- Hi ha una forta comercialització directa, el 67 % (amb botigues o distribució pròpia), i la resta, amb intermediaris o subhastes.

3. A TALL DE CONCLUSIÓ

Com s'ha pogut observar, el Maresme es caracteritza per una especialització agrícola intensiva, bona part en hivernacles i túnels. Una altra característica és el caràcter periurbà, que determina una sèrie d'externalitats positives, derivades de la proximitat de l'àrea metropolitana de Barcelona i les bones comunicacions de la comarca; un altre efecte extern ha estat la forta immigració de gambians, que coincideix amb l'expansió de les inversions realitzades i permet d'obtenir uns avantatges d'escala considerables sobre altres àrees competidores de l'Estat i de la CEE.

La proximitat urbana, però, també determina efectes externs de caràcter negatiu per la pressió urbanística (segones residències) i el turisme exterior, que ha propulsat l'expansió d'antics petits nuclis rurals i l'abandó del secà.

Alguns sectors analitzats, com el maduixot, havien estat rendibles fins l'any 1987. Tot i així, la comercialització local i de Mercabarna dels tres sectors analitzats mostra una forta dependència dels esdeveniments i dels mercats externs —és el cas de Saint Charles, a Perpinyà (Mañez, 1981) i d'Alsmeer, a Holanda—, a més d'una forta competència nacional, fins i tot.

Respecte als cultius forçats de caràcter intensiu, actualment s'enfronten a un greu problema de futur derivat d'aquesta incertesa per:

- competència del sòl urbà,
- costos de producció més elevats: els preus es mantenen o no creixen en la mateixa proporció,
- més control dels pocs distribuïdors,
- dificultat de continuïtat de les explotacions.

Algunes de les solucions assenyalades per al sector passen per una reducció de costos amb millora de les estructures agrícoles envellides i per una concentració dels productors per a la comercialització dels seus productes.

Com a conclusió conjunta, podem destacar la diversificació de la terra, molt repartida, i les fortes inversions realitzades darrerament, sobretot la mecanització en tractors, motocultors i eines i, en canvi, una incertesa considerable actualment.

Per això s'entén que moltes s'hagin decantat pel model a temps parcial (Etchezarreta, 1988), com a resultat d'una manca d'alternatives al

camp (més important en maduixot i horta, amb menys perspectives de continuïtat; cas completament diferent, el de la planta ornamental), i mostrin escasses perspectives de rendibilitat i continuïtat. Tot plegat ha derivat cap a una precarietat en el treball, amb la contractació d'assalariats eventuais immigrants, dins un model postfordista, com podria ser el cas dels xicans, a Califòrnia.

Les inversions previstes inicialment a les diferents explotacions, sobretot per a la millora d'instal·lacions, es troben actualment frenades inicialment, per la caiguda de preus, que va ocasionar la incorporació en massa de productes andalusos i, més tard, per l'entrada dels provinents de la CEE i de l'Amèrica del Sud.

En aquest sentit caldria aconseguir una correcta harmonització dels tres sectors esmentats per a afrontar el problema que presenta la competitivitat dels mercats. Fins ara, la proximitat a importants mercats com Mercabarna havia estat la causa fonamental de l'atomització de les comercialitzacions agrícoles, ja que tothom hi pot accedir de forma fàcil, bé directament o mitjançant intermediaris.

A causa de l'organització del treball individual, i per la mateixa idiosincràcia de l'estructura familiar pagesa, resulta difícil agrupar els sectors en cooperatives o qualsevol altre tipus d'associacionisme, tot i que n'hi hagi algunes de molt consolidades. Una potenciació d'aquestes unions d'agricultors podria facilitar, però, la compra de maquinària per a embalatge i etiquetatge de productes, com també per a la classificació de qualitats.

A tall d'exemple, no hem d'oblidar que l'uropeïtzació dels productes ens obliga a classificar la fruita, d'ara endavant, segons les normes comunitàries (la normativa anterior del 1972 no s'acomplia), i uniformitzar productes resultarà realment difícil. Això, juntament amb la normativa d'embalatge, és un simple símbol del canvi de mentalitat necessari en el món rural. La normalització, entre altres coses, permet comprar fruita per telèfon amb totes les garanties de qualitat. Per a la presentació del producte, assistim a una pèrdua progressiva de la nostra quota de mercat interior, i a la introducció de fruita forana, que molt sovint ha estat envasada al mateix camp.

Ens hauríem de conscienciar tots que, si no controlem la distribució, tampoc no controlarem la producció agrària. Així mateix, les agrupacions esmentades permetrien programar millor les sèmbras i comptar amb un assessorament més adient dels tècnics, en crear-se unes línies de treball més racionals. Des del nostre punt de vista, practicar avui dia una política d'abaratiment de costos al marge de les inversions tècniques (en sentit ampli, organitzatives) resulta ineficaç i, a més, genera una progressiva pèrdua de competitivitat.

Amb la millora de la qualitat i una bona presentació, en canvi, sí que es podria, si més no, començar a afrontar els problemes que en aquests moments es comencen a veure, derivats de la desaparició de fronteres intercomunitàries. Caldrà, però, dur a terme simultàniament una política progressiva de professionalització de l'agricultor, amb especial incidència en un suport tècnic per part de l'Administració i d'entitats privades, si volem que la pagesia no se senti tan abandonada com ara.

Si partim del fet evident de la reducció de la població pagesa, més val fer-la ara i dotar el camp de la resta dels mitjans necessaris per poder fer un pas endavant i afrontar la dinàmica de canvis constants que es preveu al sector en un futur pròxim.

BIBLIOGRAFIA

- EMMI, C. & SANTIGOSA, M. A. *Crecimiento urbano, planificación del territorio y cambio político: el caso de la Costa Brava*. Documents d'Anàlisi Geogràfica, 1991, 18: 7-29.
- ETXEZARRETA, M. *La agricultura a tiempo parcial en las áreas periurbanas*. MOPU: Agricultura periurbana, 1988: 77-107.
- FOURNAU & GÓMEZ BENITO, C. *La agricultura periurbana entre la marginalidad y el dinamismo*. MOPU: Agricultura periurbana, 1988: 497-505.
- GARCÍA ÁLVAREZ, A. *Los instrumentos de ordenación del territorio en la protección de la agricultura periurbana*. MOPU: Agricultura periurbana, 1988: 413-31.
- MAÑEZ FORTICH, V. *El mercado internacional de Saint Charles (Perpignan)*. Información Comercial Española, 1981, 572: 25-35.
- ROSÉS, J. *El Maresme. Diversificació econòmica i aprofitament intensiu del territori*. Barcelona: Caixa de Catalunya, 1989.